

C. W. BRACEWELL

ŽENE KOD USKOKA: KNJIŽEVNI LIKOVI I STVARNOST

C. W. Bracewell
University of London
GB, London

UDK:886.2-91.09
Izvorni znanstveni rad
Ur.:1989-06-16

Autorica ovoga članka analizira neka od poznatih povijesnih djela o uskocima i različita mišljenja o ženama kod uskoka. Barbari, Minucci i Sarpi drže da uskočke žene predočuju izopačenu prirodu senjskoga društva, u kojemu se miran život promatra kao kukavičluk. Giovanni od Ferma, nasuprot tome, brani uskočke žene, koje su po njegovu mišljenju pobožne i moralne, ali ih prilike sile na neobične postupke. Zato se katkada mogu vidjeti na bedemima i s puškom u ruci.

Ovaj referat pokušaj je da se zadovolji izvjesna znatiželja u vezi sa ženama iz Senja u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću. Zanimanje za taj problem proizlazi iz opsežnijeg proučavanja senjskih uskoka, koji su u to vrijeme slobodno plovili Jadranskim morem i plijenili područja pod turskom i venecijanskom vlašću. Suvremeni pisci i kasniji povjesničari bavili su se uskocima u kontekstu diplomatske borbe za moć između habsburgovaca, Venecijanske Republike i Turskog Carstva. Mene je, naprotiv, zanimalo kako je funkcioniralo samo uskočko društvo i kakve su bile njegove veze sa stanovništvom Dalmacije i unutrašnjosti, a to su teme koje pitanje položaja žene među uskocima postavljaju na drugačiji način nego što to čine rasprave o državnim poslovima. Uskočke žene ipak se, bar uzgredno, pojavljuju u suvremenim tekstovima o uskocima. Ovdje bih željela razmotriti predodžbe o Senjankama kakve nalazimo u djelima tog vremena, a s druge strane slijediti neke od navedenih tema u uskočkoj stvarnosti.

Suvremena literatura o uskocima većinom je nastala iz sukoba habsburgovaca i Venecije u vezi s uskočkim podvizima. Pisana je krajem šesnaestog i početkom sedamnaestog stoljeća, a dostigla je vrhunac polemikom koja je pratila takozvani uskočki rat 1614-1617. Proučit ćemo, između ostalih, i najpoznatija venecijanska povijesna djela o uskocima: **Historia degli Uscocchi**

(Povijest uskoka, op. prev.) Minuccia Minuccia, zadarskog nadbiskupa, **Aggionta** (Dodatak, op. prev.) i **Supplimento** (Prilog, op. prev.) Minuccievoj Povijesti Paola Sarpia, venecijanskog teologa, te Sarpijev rukopis **Trattato di Pace et Accomodamento** (Rasprava o miru i nagodbi, op. prev.).¹ Uskocima se bavi i manje poznat izvještaj Vettora Barbara, tajnika glavnog inspektora Filippa Pasqualiga, »Relatione di Segna e di Uscochi« (Izvještaj o Senju i uskocima, op. prev.), napisan nakon dužeg boravka u Senju 1601. Ovo djelo nije tiskano, ali se mnogo čitalo u rukopisu, pa je postalo osnovom kasnijih venecijanskih izvještaja o uskocima.² Pristalice Habsburgovaca manje su se bavile djelatnošću uskoka, uz časnu iznimku jednoga anonimnog talijanskog djela, nastalog kao odgovor Minucciu i Sarpiu. Ova obrana uskoka oblikovana je kao razgovor između znatiželjnog Antonia i dobro obaviještenog Giovannia, pripadnika trgovačke obitelji iz Ferma, koji je proveo mnogo godina na hrvatskoj obali i dobro poznao zbivanja u Senju. Iako se prvenstveno bave političkim i vojnim pitanjima, sva ova djela na neki način spominju senjske žene dok razmatraju i analiziraju fenomen uskoka.³

Barbaro, Minucci, Sarpi i ostali venecijanski autori redom su držali uskoke u prvom redu lopovima i razbojnicima koji napadaju i pljačkaju kako bi zadovoljili pohlepu, žele se obogatiti bez poštenog rada i muke, a svoju grabežljivost licemjerno kriju pod maskom borbe protiv Turaka. Pohlepu i lijenost pripisivali su i ženskom svijetu i držali da, ako im već nisu uzrok, u svakom slučaju potiču uskočke napade u želji za lagodnim i raskošnim životom. »Žene se ne bi latile igle, vretena, niti bilo kojeg posla, već uporno sramotnim riječima huškaju muževe da idu u pljačku, a dok se oni ne vrate, sanjare o plijenu, loptaju se i igraju pandol na ulicama«⁴ »Senjanke su naučne besposličariti i nositi grimizne i svilene haljine, a uopće ne znaju rukovati preslicom. Stalno potiču muževe da krađu, predbacuju im da ljenčare i podsjećaju na potrebe kuće«⁵ Barbaro i Minucci sagradili su svoju kritiku oko poslovičnih simbola radine žene. (Barbaro im suprotstavlja loptu i palicu, koje su dio dječjih igara.) Ako žene zanemaruju iglu i vreteno, osnove domaćinstva kreposne žene, kako se može očekivati da se muževi saginju nad motikom i lopatom da bi grad napredovao?

Ovi autori objašnjavaju uspjehe uskoka time što im je u zločinima pomagalo dalmatinsko seljaštvo i što su ih štitili habsburški moćnici, a neki spominju i natprirodne sile. Rodbinski odnosi jedan su od razloga što su se uskoci mogli osloniti na pomoć i suradnju stanovnika Dalmacije pod vlašću Venecije, tvrde i Minucci i Sarpi. Ali oni ove veze ne prikazuju kao prirodne spone interesa i osjećaja, već prije kao saveze na koje su obitelji prisiljene kad im uskoci otmu kćer. »Gdje god je postojala kći za udaju iz dobre obitelji, oni su se neočekivano pojavljivali, noću ili u neko drugo pogodno doba, provaljivali u kuću, otimali kćer i udavali je za jednoga od svojih. Onda bi se izmirili s njenim rođacima (koji, nakon što su pretrpjeli štetu, nisu više ništa mogli), te ih nastojali uvjeriti da njih (uskoke) priznaju za rođake i da njihove podvige potpomažu obavijestima, upozorenjima i na druge načine...« (Ako bi rođaci odbili pomoći uskocima, ovi su ih uznemiravali zahtjevima za mirazom.)⁶

Ovdje je od drugorazrednog značenja da takav brak nije bio brak iz ljubavi, ali vidjet ćemo da bar jedan od ovih pisaca smatra osjećaje važnim elementom, koji ne postoji u uskočkim brakovima. No želje udavače nisu se poštovale ni u Veneciji, ako je brak bio potreban da bi se za-

1. Minuccio Minucci, *Historia degli Uscochi... Co i progressi di quella gente sino all'anno 1602* (Venecija? 1603?); Paolo Sarpi, *Aggionta all'Historia degli Uscochi di Minuccio Minucci Arcivescovo di Zara. Continuata sin'all' Anno M.D. XII; Supplimento dell'Historia degli Uscochi i Trattato di Pace et Accomodamento* u G. i L. Cozzi, *La Repubblica di Venezia, la Casa d' Austria e gli Uscochi* (Bari, Laterza e figli, 1965)

2. Nekoliko primjeraka ove knjige postoji u knjižnici Correr u Veneciji (Cod. Cicogna 2855) i u Historijskom Arhivu u Zadru (H. A. Z.), O-tavština Sime Ljubića, 2/33.

3. Ovaj je rukopis otkriven u arhivima Medici u Firenci, gdje je Giovanni vjerojatno radio oko 1620. godine, a objavio ga je F. Rački pod naslovom »Prilozi za povijest hrvatskih uskoka«, *Starine JAZU* (Zagreb), 9 (1877) str. 172-256.

4. H. A. Z., Ostavština Sime Ljubića, 2/33, Vettor Barbaro, str. 28 i.

5. Minucci, str. 16-17.

6. Sarpi, str. 20. Vidi i Minucci, str. 108, o otmici i prisilnom vjenčanju »bogate djevojke« s otoka kraj Zadra.

pečatio savez interesa među bogatim obiteljima. Ali prisiliti djevojinu obitelj na pristanak značilo je tradicionalni brak okrenuti naglavačke. Minucci je takav brak držao »protivnim ljudskom i božjem zakonu«. Sarpi takve brakove također prikazuje kao izrugivanje i izopačenje ideala braka.

Ali koliko god temelji ovih i drugih uskočkih brakova bili klimavi za shvaćanja onoga vremena, neke žene o kojima pišu naši autori vezane su sa svojim muževima zločincima sponama odanosti koje su jednako jake kao i one iz valjanih brakova. Paolo Sarpi nastoji objasniti zašto su svi pokušaji habsburških povjerenika da upokore neposlušne uskoke propadali i pritom navodi nekoliko primjera kako su se žene uskoka zalagale kod vlasti za muževe u zatvoru i podmićivale pohlepne povjerenike da bi ih spasile.⁷ Odanost i hrabrost kojima su se zalagale za muževe u zatvoru, a koje bi u drugim okolnostima bile za svaku pohvalu, Sarpiu su sumnjive jer te se žene, po njegovom mišljenju, zalažu za okorjele kriminalce, »pokvarene do srži i dostojne svake kazne«. Ovi i drugi razlozi stalne otpornosti uskoka na odmazdu nisu dostajali nekim venecijanskim autorima, čije je ranjeno samopoštovanje tražilo natprirodno objašnjenje za neuspjeh neprestanih pokušaja Venecije da more oslobodi uskočke opasnosti. Stoga se stalno ponavlja optužba da su se uskočke žene bavile magijom i čaranjem. Tako se objašnjavaju iznenadne oluje i bura na Kvarneru. »Ove žene tvrde kako mogu naglo podići olujni sjeveroistočni vjetar, kad god zažele, samo ako zapale vatre u pećinama u dolini kraj grada, i kažu da su tako mnogo puta pomogle uskocima da ne padnu u ruke venecijanske flote.«⁸ Neki autori ne dijele ovo praznovjerje, ali svejedno ga prepričavaju i tako bacaju sumnju na Senjanke, ostajući pritom suzdržani.

Dosadašnji primjeri pokazuju kako su venecijanski autori iskorištavali uskočke žene da bi objasnili pojedine aspekte uzroka uskočkih napada i razloga njihovih stalnih uspjeha. Općenitije, likovi neženstvenih žena simboliziraju izokrenutu prirodu uskočkog društva, opisanog uvelike kao što su suvremenici zamišljali nekakvo zločinačko podzemlje, nekakav iskrivljen odraz normalnog društva.⁹ Valja napomenuti da se predodžba Venecijanaca o Senju ne izražava samo opisom žena već i redovitim razmatranjima mnogih drugih karakteristika uskočkog života, na primjer obiteljske časti. »Najčasnijima i najzaslužnijima smatraju se one obitelji u čijem rodoslovlju ima najviše obješenih, iskasapljenih i na druge načine poklanih.«¹⁰ U naglavce okrenutom svijetu uskočkog Senja, gdje krađa nije bila grijeh i gdje je miran život značio kukavičluk, žene su zanemarivale vreteno i iglu da bi uzele u ruke oružje i popele se na zidine poput Amazonki. Vettor Barbaro oslikava žene Senja kao biča bez ikakvih osjećaja. Čuju li one novosti o »nesreći na vješalima ili kakvoj sličnoj vrsti kukavne smrti, koja bi im često zatekla muža«, uzmu svoj dio plijena i nekoliko sati oplakuju pokojnika, »ali još dok plaču, pregovaraju o novom braku, pa se sahrana jednog muža i vjenčanje s drugim najčešće obavljaju u istom danu«. Barbaro piše da je među mnogim udovicama koje su imale po tri ili četiri muža »postojala jedna koja nije bila stara, a imala ih je jedanaest«.¹¹ Protivno idejama nekih britanskih povjesničara koji ne vjeruju da se pri sklapanju brakova u Evropi toga vremena osjećajima pridavala velika važnost, Barbaro se ovdje obraća čitateljima koji očito drže da brak ne treba biti samo ekonomski ugovor, da žene trebaju biti iskreno privržene muževima, te da smrt bračnog druga valja dostojno oplakati.

Iako su lako prelazile preko smrti muža, ove bezosjećajne žene pretvarale su se u (doslovno) krvožedne harpije kada bi poginuo neprijatelj, kao što je to bio Joseph Rabatta, omraženi

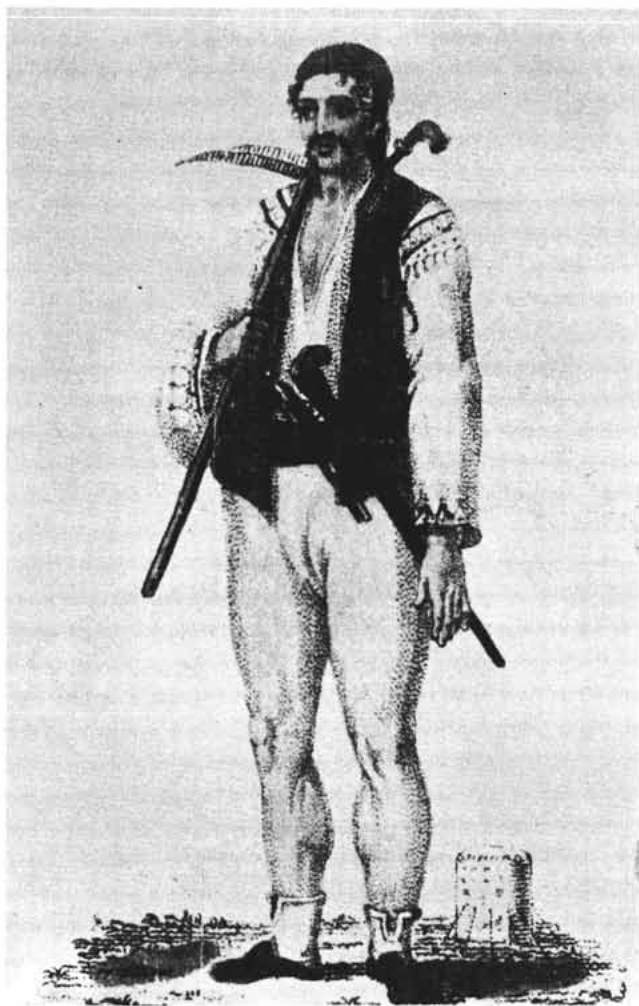
7. Vidi Sarpi, str. 82, o ženi Andrije Fletića i str. 375. o ženi nekog uskoka koju Sarpi zove »Gianulla«.

8. Barbaro, str. 281.

9. Vidi npr. suvremene opise podzemlja u P. Comporesi (ur.) *Il Libro dei vagabondi* (Torino, 1973).

10. Barbaro, str. 281.

11. Barbaro, str. 281.

Sl. 58. – *Senjski uskok iz putopisa B. Hacqueta godine 1821.*

habsburški izaslanik kojeg su poslali da ukroti Senj. Evo Minuccieva opisa: »Proklinjale su ga, a zatim, dok je mrtav ležao u crkvi, lizale su krv koja mu je curila iz rana.«¹² Ovu priču preuzelo je više povjesničara, a neki su je i ukasili, na primjer ovako: »Žene su njegovu glavu nekoliko dana kotrljale po blatnim ulicama i pjevale stihove kojima su se rugale njegovu imenu.«¹³ Opisima ovakvih zvjerstava, kao i zvjerstava muškaraca (koja su se često pripisivala osvetnim obredima) nastoji se pokazati kako uskoci izopačuju društvene norme: »Sve ono što je drugima odvratno jer je protivno svemu ljudskom, oni uvijek hvale kao nešto što se dolikuje junaku.«¹⁴

12. Minucci, str. 111. Priča je nastala brzo nakon Rabattine smrti (Horvat, *Monumenta uscocchorum*, svezak 2, str. 2-3).

13. Biblioteca Marciana, Ms. It. VII, 877 (8651), »Relazioni delle cose d'Uscocchi«² Girolama Ptastona.

14. Nicolò Contarini, *Le historie venetiane*, u G. Cozzi, *Il Doge Nicolò Contarini, Ricerche sul patriziato veneziano agli inizi del Seicento* (Venecija, 1958), str. 325.

Sl. 59. – Uskokinja u narodnoj nošnji prema B. Hacquetu, London 1821.

Žene što ih u svojoj obrani uskoka opisuje Giovanni iz Ferma sasvim su različite od muškaraca o kakvima pišu venecijanski pisci. Ovaj autor predstavlja uskoke kao branitelje kršćanstva koje na pljačku prisiljava siromaštvo, oskudica i kratkovidna politika Venecije. Prema Giovanniju, uskoci strogo razlikuju vlasništvo kršćana od dopuštenog plijena (vlasništva Turaka, Židova i venecijanskih trgovaca koji su se kompromitirali trgujući s Turcima). Kao i uskoci u cjelini, uskočke žene okolnostima su prisiljene na nezgodnu ulogu, pa se prilagođuju kako znaju i umiju. Kad se Senjanke »pojave na bedemima i rukuju puškama kremenjarkama jednako spretno kao najistaknutiji muškarci«, one to ne čine da bi zamijenile uloge spolova i tako izazivale božji zakon, već »iz potrebe«, zbog turskih napada.¹⁵

Giovanni ističe obranu katoličke vjere kao glavni motiv uskočkih podviga i posvećuje mnogo prostora primjerima uskočke pobožnosti. Među takvim zgodama nalazimo priču o neočekivanom poljupcu na božićnoj misi u Senju. »Preljepa dama od oko četrdeset i pet godina, jedna od prvih žena u gradu, prišla mi je i poljubila me, pa sam, da ne bih ispaao neotesan, i ja nju poljubio, a ona mi je rekla 'Bože vam daj dobar Božić'. Mislio sam da je poludjela.« No prijatelj

15. Rački, str. 197.

mu objašnjava da je to stari kršćanski običaj, poljubac mira, koji se izmjenjuje na božićnoj i uskršnoj misi. Taj pobožni običaj Talijani su davno napustili, kaže Giovanni. »Izvjescni ljudi nisu se zadovoljavali poljupcem, već su grlili žene i govorili neprilične riječi, pa je odlučeno da će žene samo međusobno izmjenjivati poljupce, a muškarci isto tako«. (Prijatelj Antonio sa zgražanjem dodaje kako »Talijani uvijek, ili vrlo često, gdje god da se nalaze, uvode neku zlu naviku«.)¹⁶ Giovanniev opis kršćanskog tradicionalizma i čistoće u Senju izravno upućuje na razmatranje moralne čistoće Senjanki, a oboje je stavljeno u kontrast s pokvarenošću onih Talijana koji ne vjeruju u kršćanske motive uskoka.

Visoku moralnost uskoka Giovanni ilustrira i vrijednošću koja se pridaje čistoći Senjanki i na taj je način opet suprotstavlja talijanskom moralu. Antonio podvlači ovo pitanje lukavom primjedbom o tome kako je »od onih koji su ih iskušali saznao da slavenske žene mogu biti dobre družice«. Giovanni odgovara »nećim što će te zaprepastiti. Nigdje nisam vidio ništa slično, ni u Rijeci, ni u cijeloj Dalmaciji, ni u Italiji. To se može vidjeti samo u Senju: u tom gradu nećeš naći nijedne prostitutke, pa da je platiš zlatom.« Da ne bi pretjerao, nastavlja: »Govorim o starom gradu, jer one koje postoje strankinje su iz drugih zemalja.«¹⁷

Zatim kaže kako uskoci ljubomorno čuvaju čast svojih žena, pa ako bi neka »udovoljila hiru, makar i jednom«, ubio bi je neki od rođaka. O tome priča događaj koji se u njegovo vrijeme zbior u Rijeci. Nekom građaninu silom su odveli lijepu ženu, a zatim je pustili pod uvjetom da je muž primi. Iako su mu ponudili pozamašno mito da ublaži bol zbog ukaljane časti, on ju je ipak zaklao te njezino tijelo poslao otimaču uz obećanje da će i njega ubiti.¹⁸ Iako Giovanni primjećuje kako se to dogodilo zbog toga što »oni polažu toliku važnost na čast svojih žena«, iz njegova izlaganja jasno je da se uskoci jednako brinu i za vlastitu čast i čast svojih obitelji, te da će radije žrtvovati ono što im je najmilije nego da izgube čast. Držeći se ovog načela, nisu se povelili za političkom koristi i prestali napadati Turke, usprkos prijetnjama Venecije i obećanjima habsburških gospodara.

Svi radovi o kojima smo dosad govorili zapravo su poučne priče, jer o uskočkim podvizima raspravljaju u kategorijama dobra i zla. U svima lik žene predstavlja cjelokupno uskočko društvo i simbolizira moralne osobine koje se pripisuju pojavi u cjelini.

Venecijanskim autorima, koji uskoke vide kao ljude koji uporno krše i ljudski i božji zakon, vinjete neženstvenih žena služe kako bi retorički pojačali sliku naglavačke okrenutog svijeta Senja. Za Giovannia iz Ferma čast i čistoća Senjanki metafora su kršćanske čistoće i časti svih uskoka.

Žene se u ovim pričama pojavljuju u tolikoj mjeri kao metafore da ne možemo biti posve sigurni na koji su način zaista sudjelovale u uskočkom društvu. Svi ovi pisci daju povjesničaru korisne tragove o ulozi žena među uskocima (bile su važne kao pojačanje, služile kao sredstvo rodbinskih saveza, njihova čast strogo se čuvala), ali izvore su birali i predstavljali pristrano i stoga nepouzdan. Iako navodno prikazuju istinu o uskočkom životu, oni zapravo pod velom retorike kriju stvarne živote žena. Kako da povjesničar otkrije stvarnost života žene u uskočkom Senju?

Gradski je arhiv uništen i to vjerojatno čini nemogućim da se otkrije cjelina života Senjanki. Aspekti života koje bi mogli osvijetliti crkveni registri, testamenti, popisi vlasništva, građanske i krivične parnice, moraju zauvijek ostati u mraku. Ali moguće je naći izvore za otkrivanje nekih uloga koje su žene imale među uskocima. Željela bih osobito ispitati dva područja koja su dotakli naši povjesničari: ulogu žena kao bračnih družica i ulogu koju su igrale u uskočkim podvizima.

16. Rački, str. 236-37.

17. Rački, str. 235.

18. Rački, str. 235-36.

Sl. 60. – Uskokinja u narodnoj nošnji prema B. Hacquetu, London 1821.

Venecijanski autori o kojima smo dosad govorili s pravom su naglašavali važnost rodbinskih veza u stvaranju povezanosti senjskih uskoka s dalmatinskim seljacima i stanovnicima unutrašnjosti koja je bila pod Turcima. Ove su veze bile jače i raširenije nego što je Paolo Sarpi voljan priznati u svom razmatranju o braku pomoću otmice. Mogi uskoci, osobito oni koji su tek nedavno napustili svoje domove i odselili u Senj, (a takvih je tokom cijelog razdoblja uskočke aktivnosti u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću bilo podosta) i dalje su ostajali uključeni u mrežu obiteljskih odnosa. I nakon što bi ovi ljudi napustili rodno selo, obiteljski odnosi određivali su koja će područja napadati i pljačkati i na koga će moći računati kad budu trebali pomoć i zaklon. U službenim izvještajima o pokušajima sprečavanja uskočkih podviga na venecijanskom teritoriju neprestano se naglašava koliko su uskocima pomagali Dalmatinci » jer su među njima imali prijatelje i rođake«. ¹⁹ Neki takvi odnosi malo su se razjasnili događajima koji su se zbili kad se Venecija pokušala osvetiti. Na primjer, uskočki napad na Makarsku 1556. pomogli

19. K. Horvat, *Monumenta historiam Uscocchorum illustrantia* (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Zagreb, JAZU, 1910, svezak 32), svezak 1, str. 161.

su Bračani. Među njima bio je neki Vice Stipetić. Kad su ga uhvatili kao uskočkog špijuna, svoje djelovanje objasnio je time što u Senju ima dva brata.²⁰

Brak je bio važan način održavanja i širenja ovih rodbinskih veza sa seljaštvom. U prijepisima venecijanskih zapovjednika na Jadranu zaista se tu i tamo spominju otmice udavača s dalmatinskih otoka. Godine 1597. četa uskoka navodno je » iz njezine vlastite kuće otela mladu djevojku u godinama za udaju, prisilila svećenika u tom selu (Novalji) da je silom vjenča s jednim od njih i brodom je odvela sa sobom«. ²¹ Kao i u ovom primjeru, obitelji tih djevojaka osobito ističu upotrebu sile kad govore o događaju. Jedan bolje dokumentiran slučaj navodi međutim na pomisao da je otmica često služila kao varka kojom su se izbjegavale neugodnosti koje bi djevojčinoj obitelji donijelo uobičajeno udvaranje i vjenčanje. (Na sličan način otmica je u okolnim krajevima služila da bi se zaobišli nepovoljni propisi o braku). Godine 1606. Justinu Vuković, kćer Vicenza Vukovića iz Bola na Braču, odvela je grupa uskoka. Mislili su prisiliti seoskog svećenika da obavi vjenčanje na licu mjesta, ali ovaj se u strahu sakrio, pa su djevojku odveli u Senj, a pratio ju je Vicenzo Margitić, rođak koji je predstavljao obitelj na vjenčanju. Venecijanske vlasti prikazale su ovo kao otmicu, ali prisutnost rođaka na vjenčanju govori nam da je istina nešto kompliciranija. Pokazalo se da su Justina i njezin uskok »dugo ljubovali, i on ju je već neko vrijeme prosio«. Otac nije dao formalni pristanak, jer se bojao da će ga vlasti kazniti za suradnju s uskocima. Izgleda da je »otmica« bila rješenje da se spasi obraz: Justina će se udati za svoga dragoga uz prešutnu podršku svoje obitelji, a neće se izazvati osveta.²² (Ako malo zaboravimo kronološke ograde, isto ovako prikazanu otmicu nalazimo na početku romana **Čuvaj se senjske ruke**. August Šenoa pristaje uz romantički ideal devetnaestog stoljeća o braku kao zajednici osjećaja koja prelazi sve zapreke. Suprotstavlja mu pokvarenog prosca Venecijanca, koji se djevojci udvara u nadi da će izvući materijalnu korist. Kolike li razlike između Šenoina i Minuccieva i Sarpieva shvaćanja uskočkih otmica !)

Ovakvi su brakovi iznimka, pa su baš zbog toga ostali zabilježeni. Nbrojeno manje senzacionalnih brakova podržavalo je povezanost uskoka sa seljacima iz okolice. Pomno pregledavanje crkvenih registara iz šesnaestog i sedamnaestog stoljeća možda bi pokazalo koliko je takvih brakova zaista bilo. Ponešto se može saznati iz izjava senjskih udovica koje su vlasti uhvatile dok su bile u posjeti rođacima u Dalmaciji. Vicenzu, udovicu Vicenza Salinovića iz Senja i svekrvu zloglasnog uskoka Ivana Bosotine, ispitali su 1600. kada se vratila kući rođacima (vjerojatno nakon što joj je, kao uskočkoj udovici, novim propisima Josepha Rabatte oduzeta mirovina), »kako bi sastavila kraj s krajem«. ²³ Ovakve žene posredovale su između uskoka i ljudi iz svojih rodnih sela, ali time se ne podrazumijeva da su stoga dvije strane uvijek bile u dobrim odnosima. Godine 1599, kada je grupa uskoka opljačkala Bol, Kamerika, udovica nekog uskoka, nije uspjela spriječiti da uskoci iz osvete ubiju jednog seljaka. »Kada je uskoke počela zazivati po imenu, oni su je u gnjevu ranili.« ²⁴ Ali vidjet ćemo da su ove žene imale važnu ulogu kao kuriri, jer su mogle mnogo slobodnije od muškaraca putovati kući iz Senja. Pred nosom straže mogle su sakupljati otkupninu, prenositi vijesti i tražiti informacije.

Vrijedno je spomenuti da brak nije služio samo kako bi se uskoci uključili u širu društvenu zajednicu Dalmacije. Mogao je poslužiti i kako bi se novi uskoci uključili u život Senja. Tu i ta-

20. Archivio di Stato, Venecija (A.S.V.), Senato, Secreta, Reg. 70, 6. kolovoza, 1556.

21. A.S.V., Provveditori da terra e da mar 1263, 7. svibnja, 1597.

22. Dokumenti se nalaze u A.S.V., Provveditori da terra e da mar 1265, 21. svibnja, 1601 (A. Michiel, Capitano del Golfo, Solta); Provveditori da terra e da mar 420, 22. svibnja 1601 (Izvjestaj A. Boldù, bračanskog župnika); 15. travnja 1601 (ispitivanje Jeronima Pervanca s Hrvara); 15. travnja 1606 (Izvjestaj Mattia Pacifika Cenze iz Splita, u kojem se kaže da je Vrhovni zapovjednik Hrvatske Klesi obećao da će kazniti sve koji su umiješani »po njihovim zaslugama«). J. Tomić govori o ovome u djelu *Iz istorije senjskih uskoka 1604-1607*. (Novi Sad, 1907), str. 98-99

23. A.S.V., Provveditori da terra e da mar 923; 31. listopada 1600.

24. H.A.Z., Arhiv Trogira, b. 25, 11/1480 (15. ožujka 1599).

mo nalazimo izvore koji pokazuju kako su brakovi uskoka s kćerima iz starih senjskih obitelji pomogli da se izbrišu granice između građanskog i uskočkog Senja, a svi stanovnici sjedine u jedinstveno društvo, organizirano radi pljačke, u kojem su svi nalazili korist.²⁵ Brak sa Senjanom čvrsto je povezivao pridošlicu s uskočkom zajednicom. Primjer je primanje u uskoke nekog Albanca, Muslimana, godine 1607. Prvo su ga pokrstili, a onda, da bi zapečatili njegove nove obveze, dali su mu Senjanku za nevjestu.²⁶ 1612. generalni providur odao je priznanje snazi ovih veza mrzovoljno primijetivši kako bi njegov plan da mladog brodograditelja (koji je pret hodno bio istjeran iz Pirana jer je krijumčario sol) odvoji od uskoka tako da mu ponudi pomilovanje vjerojatno propao, jer se mladić u međuvremenu oženio ženom iz Senja.²⁷

Dosada smo žene u ulozi bračnih družica promatrali uglavnom kao objekte bračnih strategija. Vidjeli smo kako su cirkulirale između senjskih uskoka i naroda u Dalmaciji i unutrašnjosti kao instrumenti (doduše nesavršeni) socijalne kohezije i ispunjavale ulogu koja je, kako je rekao Levi-Strauss, zajednička nevjestama, robama, uslugama i jezičnim porukama – biti sredstvo komunikacije unutar društvene grupe. Ali Senjanke su i mnogo aktivnije sudjelovale u uskočkim pothvatima. Najbolje je dokumentiran financijski aspekt njihova djelovanja. Žene su se zaista zanimale za uskočki plijen, ali ne samo zbog svojih hirovitih zahtjeva za drangulijama, kao što su to prikazali naši venecijanski autori.

Imučne žene ulagale su u uskočke pohode unutar udruženja investitora koji su uskoke opskrbljivali zalihama u zamjeni za razmjerne dijelove plijena poslije njihova povratka. Udovice uskoka ulagale su mirovine koje su dobivale od habsburgovaca kao naknadu za službu pokojnih muževa. (Kada im je Rabatta pri reorganizaciji senjske uprave oduzeo te mirovine, oštro su negodovala).²⁸

Dio plijena od uskočkih pljački činili su zarobljenici za koje se tražila otkupnina. Žene su imale aktivnu ulogu u toj trgovini; otkupljivale su prava na zatvorenike i same se brinule oko njihova puštanja. Uskoci su u žalbi na Rabattu napisali da su »jadne žene kupovale (zarobljenike) s namjerom da ih zamijene za sinove i muževe koje su zarobili Turci.«²⁹ Ovakve su nagodbe bile uobičajene duž cijele granice. Ali čini se da Senjanke nisu ograničile svoje spekulacije otkupninama samo na spašavanje muževa i sinova. To je znao biti unosan posao, kao što pokazuje primjer morlačke djevojke iz okolice Trogira. 1558. žena uskočkog vojvode Ivana oslobodila ju je za sedamdeset i pet dukata, što je u to doba bio znatan iznos.³⁰

U vezi sa zatvorenicima možemo steći uvid u još jednu vrlo napornu dužnost koju su Senjanke obavljale u životu uskoka. Često su bile odgovorne za čuvanje zatvorenika koji su čekali da ih se pusti, osobito kada je tvrđava ostajala bez zaštite za velikih uskočkih pohoda. Godine 1597. neki su zarobljenici, Turci, pokušali iskoristiti priliku da zauzmu tvrđavu i pri tom poubijali mnogo žena. »Ali to je vidjela neka žena koja je bila na straži, pa je zatvorila vrata tvrđave.« Ovom prilikom, kao i u nekoliko drugih slučajeva, zarobljenici su pobjegli, što je bio velik gubitak za one koji su imali pravo na otkupninu.³¹ Žene su također, kao što smo već napomenuli, često putovale iz Senja da uredi i skupe otkupnine. Bile su u prednosti pred muškarcima jer, kako je rekao neki venecijanski činovnik, »dolazile su zaštićene svojim spolom i rođacima na pod-

25. I ovaj proces teško je pratiti bez crkvenih registara. No, po rodoslovlju uskočke obitelji Daničić, Juraj Daničić, drugi po redu uskočki vojvoda tog imena, oženio se kćeri iz stare senjske plemenaške obitelji osamdesetih godina šesnaestog stoljeća, a njegov brat Matija Daničić, drugom plemkinjom, Katerinom Mikulanić. Obitelj Mikulanić vjerojatno je bila rodbinski povezana i s uskočkim vojvodom i zadarskim plemićem Posedarskim, vidi M. Magdić, »Prilozi za poviest starih plemićkih obitelji senjskih, Starine JAZU 12/1880, 224-29.

26. A.S.V., Provveditori da terra e da mar 1313, 28. rujna 1607 (Izvjestaj G.A. Guardia, spijuna u Senju).

27. A.S.V., Provveditori da terra e da mar 425, 23. siječnja 1612 (A.M. Venier, Rab).

28. Vidi R. Lopašić, *Acta historiam confinari militaria Croatici illustrantia (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium)*, Zagreb: JAZU, 1884, sv. 1. str. 300-05.

29. Lopašić, *ibid.*

30. A.S.V., Provveditore soprintendente alla camera dei confini 243, Processus Traugurii, 3. svibnja 1588 (Svjedočenje B. Bigonića).

31. Horvat, *Monumenta uscochorum*, svezak 1, str. 158.

ručju Vaše svijetlosti (Venecije), gdje im turski podanici plaćaju otkupninu u gotovini ili u zlatu».³²

O tome kako su žene djelovale kao posrednici, skupljale otkupninu i dolazile do informacija imamo mnogo više dokumenata nego o ostalim aspektima njihova sudjelovanja u uskočkim pothvatima. Mnogi svjedoci spominju nazočnost žena (obično su to bile žene važnih uskoka) na putovanjima na kojima su se zamjenjivali zatvorenici i kupovala roba u Dalmaciji. Manje uobičajeno bilo je da te žene sudjeluju u pljačkaškim pohodima, što odgovara našim predrasudama o ulogama žene. Ali postoji jedan primamljivo kratak opis uskočkog napada koji je vodila žena – na području Dubrovnika, a kao osvetu za ubojstvo muža. Bila je to žena uskočkog vojvode Jurja Daničića, koji je 1571. ubijen u okršaju s vojskom Dubrovačke Republike. Nije se ustanovilo je li to bila zavjera, kao što su tvrdili uskoci, ili je poginuo u žaru bitke, kao što su objasnili Dubrovčani.³³ Uskoro nakon ovog događaja dubrovački predstavnici počeli su izvještavati o osvetničkim napadima koje su vodili Daničićeva udovica i njihov sin. Na Korčuli se govorilo kako je »Daničićeva žena prodala sve što je imala da bi skupila što veći broj uskoka koji će ići u pohod protiv Dubrovčana, a kažu da ih je sakupila dvije tisuće«. Autor drži da je ovo pretjerano, ali Daničićeva žena i sin u svakom su slučaju s nekoliko uskočkih lađa napali Mljet, te ubijali i pljačkali drugdje na području Republike.³⁴ I to su svi podaci koje imamo o ovoj ženi.

Neki drugi pisci (osobito Giovanni iz Ferma) opisuju osvetu Senja nad Dubrovačkom Republikom i smatraju je početkom karijere Daničićeva sina kao uskočkog vojvode, ali ženu mu više ne spominju. Ona postoji samo kao »Daničićeva žena« i mi joj ne znamo ni ime.

Ova epizoda, tako naglo prekinuta, upućuje na ograničenja u iskazima o životu žena u Senju. U književnim djelima, kao i u primarnim izvorima, žene su uglavnom anonimne. O njihovim životima ostaje nam malo ili ništa pisanih svjedočenja, osim kada se njihova djela podudaraju s interesima pisca ili birokrata, jer i jedni i drugi imali su svoje razloge da zabilježe pojedine aspekte ženskog iskustva. No iz njihovih priča ipak saznajemo dovoljno da možemo nagađati o mjestu žene među senjskim uskocima, a možda i da poželimo pobliže promotriti ženske likove drugdje u književnosti Mediterana i razmotrimo kojoj su svrsi služile, kao pobožne supruge, naoružane muškarče – ili čak kao sirene Jadranskog mora.

DIE WEIBER BEI DEN USKOKEN: DIE LITERARISCHEN GESTALTEN UND DIE WAHRHEIT

Zusammenfassung

Der Aufsatz ist ein Beitrag zum Problem der Weiber bei den Uskoken im XVI. und XVII. Jahrhundert. Die Autorin analysiert einige der bekannten historischen Werke über die Uskoken und verschiedene Stellungen zum oben genannten Problem. Barbaro, Minucci und Sarpi, zum Beispiel, meinen, dass die Weiber bei den Uskoken die umgewendete Natur der Senjer Gesellschaft darstellen, in welcher das ruhige Leben als eine Feigheit betrachtet wird. Darum vernachlässigen die Senjerinnen Spindel und Nadel und helfen ihren Männern mit List und Hexerei, aber auch mit der Waffe in der Hand.

Ein anderer Autor, Giovanni von Ferm, nimmt die Weiber bei Uskoken in Schutz. Seiner Meinung nach sind sie fromm und moralisch, aber die Gelegenheiten zwingen sie zu ungewöhnlichen Behandlungen, darum kann man sie manchmal auf den Festungmauern sehen, wo sie das Gewehr flink handhaben.

In allen analysierten Werken sind – nach der Meinung der Autorin – die Weiber in solchem Mass Metaphern, dass die Wahrheit doch unerforscht bleibt.

32. A.S.V., *Materie miste notabili*, 27, 1591 (B. Contarini, Capitano in Golfo).

33. Većina dokumenata nalazi se u Državnom Arhivu u Dubrovniku. (D.A.D.), *Lettere Levante*, svezak XXI (1571), str. 78-80; i osobito u dosjeu koji su Dubrovčani sastavili u svoju obranu u *Diplomata et acta* 16 st., 16, 466/36 (14. travnja 1572). Događaj je opisao V. Foretić u *Povijest Dubrovnika*, svezak 1, str. 473.

34. D.A.D., *Diplomata et acta* 16 st., 11, 450-i/22 (3. kolovoza 1571); (5. kolovoza 1571).